

15. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. – СПб.: Речь, 2006. – 208 с.
16. Скотна Н. Україна і світ у контексті цивілізаційної виховної стратегії // *Філософія освіти*. – 2006. – № 1(3). – С. 79-88.
17. Язык, знание, социум: Проблемы социальной эпистемологии / РАН, Ин-т философии; Отв. ред. И.Т. Касавин. – М.: ИФРАН, 2007. – 180 с.

Such preliminary consequences of educational globalization influences were assessed as the total informatization of life, increased role of information as a strategic resource as well as transformation of knowledge into goods, and education – into the sphere of rendering services. The first step in developing competitive education was shown to be the reflection of target psychological subject of training to be further unfolded into a system of psychological-pedagogical know-how, projects and programs.

Key words: globalization, education, knowledge, world picture, informatization, intellectual products, services, goods.

Отримано: 18.05.2009

УДК 17.022.1-053.81

Н.П. Максимчук

Вплив ціннісних орієнтацій на формування життєвої перспективи в юнацькому віці

У статті представлено аналіз юнацького віку у психолого-педагогічній літературі, встановлено вплив ціннісних орієнтацій на формування життєвої перспективи в юнацькому віці.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, життєва перспектива, життєвий шлях, життєва орієнтація, життєві плани, юнацький вік.

В статтє представлен анализ юношеского возраста в психолого-педагогической литературе, установлено влияние ценностных

орієнтацій на формирование жизненной перспективы в юношеском возрасте.

Ключевые слова: ценностные ориентации, жизненная перспектива, жизненный путь, жизненная ориентация, жизненные планы, юношеский возраст.

Актуальність дослідження. З психологічної точки зору ціннісні орієнтації є компонентом структури особистості, який відображає життєвий досвід, накопичений особистістю в індивідуальному розвитку та являє собою серцевину свідомості, з точки зору якої вирішується багато важливих життєвих питань.

У ціннісних орієнтаціях проявляється стійке, соціально-зумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ та ідеалів.

Узагальнення результатів вивчення соціально-психологічних (В.В. Водзінська, А.Г. Здравомислов, О.І. Зотова, В.Н. Мясичев, В.О. Ядов та ін.) та психолого-педагогічних (В.Г. Алексеєва, М.І. Алексеєва, К.А. Альбуханова-Славська, І.Д. Бех, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, Т.В. Бутківська, І.В. Дубровіна, В.Т. Лісовський, С.Д. Максименко, В.А. Семіченко, Р.П. Скульський, М.Х. Титма, Н.В. Чепелева та ін.) аспектів ціннісних орієнтацій з боку виховання у майбутніх вчителів пріоритетних цінностей, засвоєння та відбору ціннісних систем через педагогічну взаємодію у невідривному взаємозв'язку з проблемами професіоналізації особистості дозволяють розглядати їх як одне з основних новоутворень юнацького віку.

Дослідниками приділялась достатня увага вивченню співвідношення ціннісних орієнтацій і реальної поведінки особистості; взаємозв'язку індивідуальної системи цінностей особистості з груповою самосвідомістю; формуванню ціннісних орієнтацій як одного з найважливіших показників самовизначення особистості; дослідженню динаміки ціннісних орієнтацій в залежності від віку. Проте поза увагою дослідників залишилась проблема становлення ціннісних орієнтацій вчителя, виявлення факторів впливу на цей процес та умов його оптимізації; недостатньо розглянуто особливості впливу процесу професіоналізації на формування системи ціннісних орієнтацій молоді; не повністю висвітлено питання про суть та ієрархічні структури ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя на сучасному етапі розвитку суспільства.

Формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя підпорядковане як впливу процесу професійного становлення, так і новоутворень юнацького віку.

Питання, які пов'язані з розкриттям проблеми формування ЦО в юнацькому віці, досліджені та проаналізовані в роботах Н.Є. Бондар, Є.С. Волкова, І.В. Дубровіної, О.І. Зотової та М.І. Бобньової, Л.І. Мороз, В.В. Павленко, В.В. Пічуріна та ін.

Дослідженням ціннісних орієнтацій студентської молоді займались Н.Є. Бондар, А.А. Козлов, З.В. Сікевич, В.Т. Лісовський, К.А. Нечаєва, І.А. Райгородська, Н.І. Стрелянова, Є.А. Подольська, А.М. Мордовець, І.Г. Попова, Н.І. Приходько, Б.В. Анісімов, Є.Р. Куц, М.Х. Титма, Ю.А. Щербаков та ін.

Мета дослідження – дати аналіз юнацького віку у психолого-педагогічній літературі, встановити вплив ціннісних орієнтацій на формування життєвої перспективи в юнацькому віці.

Результати. У низці досліджень відмічається, що юнацький вік сензитивний для утворення ціннісної орієнтації як стійкої особистісної властивості, яка впливає на становлення світогляду учнів, їх відношень з довкіллям.

Саме в цьому віковому періоді “закладається здатність об'єктивної оцінки самого себе і довкілля, що найбільше впливає на становлення закономірностей, які згодом вказуватимуть на позицію у житті вже дорослої людини” [6, с. 63].

Найважливішою характеристикою ранньої юності виступає орієнтація на майбутнє, яка створює позитивний емоційний фон ставлення особистості до себе, стимулює її активність і є основою її розвитку.

Процес засвоєння цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних уявлень виступає психологічною основою формування ціннісних орієнтацій особистості молодій людини. Особливості протікання цього процесу Л.К. Шиян умовно подає у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів:

- на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими керувалась особистість до цього. А тому власний досвід життєдіяльності виступає важливим джерелом ціннісних орієнтацій;
- на другому етапі засвоєння цінностей проходить не лише шляхом утворення цілісних функціональних одиниць

емпіричних уявлень, а й комунікативних – через засоби масової інформації і пропаганди;

- необхідною умовою, основою третього етапу є діяльність, виражена в особистих внутрішніх відношеннях до об'єктивних умов свого буття [12].

“Усвідомлення свого місця в майбутньому, своєї життєвої перспективи” Л.І. Божович вважає центральним новоутворенням психічного і особистісного розвитку в цьому віці [2, с. 34].

Проблеми ціннісних орієнтацій юнацького віку торкається Н.Є. Бондар при дослідженні формування особистісної репрезентації життєвого шляху. Вона вважає, що юнацький вік є “порою життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та індивідуалізації (усвідомлення власної неповторності).

<...> Юність потребує від особистості знання власних можливостей та перспектив. Ця вимога задовольняється в процесі вироблення власного світогляду, смислоттєвого та ціннісного вибору, формування життєвих планів та програм [3, с. 68].

Саме юнацький вік є сензитивним для утворення ціннісної орієнтації як стійкого елемента життєвої перспективи. Основними характеристиками ціннісних орієнтацій, за Н.Є. Бондар, є їх зміст та ступінь сформованості ієрархічної структури [3].

За результатами дослідження, юнаки та дівчата зосереджують свою увагу переважно на життєвій перспективі. “В усвідомленні ціннісних аспектів життєвого шляху спостерігається тенденція до недиференційованого або слабкодиференційованого відображення ціннісних орієнтацій.

У кожного другого юнака або дівчини існує конфлікт у ціннісній сфері між професійними та позапрофесійними цінностями.

Для більшості характерна мотивація, орієнтована на вирішення проблем власної самореалізації, спілкування, навчання та майбутньої професії.

Серед домінуючих цінностей переважають “вічні” для цього віку: “цікава робота”, “дружба”, “щасливе сімейне життя”, “любов”.

Щодо сімейної та професійної життєвої лінії уявлення юнацтва наближаються до середньостатистичних. <...>

Стосовно освітніх, кар'єрних, добробутних перспектив справедливим є висновок про їх завищеність, нереалістичність [3, с. 79].

До аналізу ціннісних орієнтацій студента звертається В.В. Пічурін, досліджуючи структуру та динаміку життєвої позиції особистості. В основу життєвої позиції особистості він ставить цінності. Осмислення особистістю диференційованості своєї системи цінностей виступає конкретним показником усвідомлення свого життєвого шляху, перспективи. При цьому найбільш значущі для людини цінності, на його думку, будуть у першу чергу визначати її життєву позицію, а значить, відігравати вирішальну роль в її професійній діяльності [10].

Більшість молодих людей пов'язує своє уявлення про майбутнє з отриманням цікавої і захоплюючої роботи, яка вимагає глибокої професійної підготовки.

У процесі професійної підготовки, “з однієї сторони, необхідна самореалізація як постійний елемент практичного вираження свого “Я”, а з другої – осмислення власної духовності постійного зворотнього зв'язку між власними вчинками і цінностями, між активністю і самоконтролем, між особисто запропонованими перспективами і досягнутими результатами” [4, с. 88].

Професійна підготовка у вузі не обмежується передачею певної суми знань і формуванням професійних навичок. Вона має тісний зв'язок з професійною орієнтацією особистості, з формуванням певної системи цінностей, характерних для представників тієї чи іншої професії.

На думку В.Т. Лісовського, на престижність тієї чи іншої професії серед молоді впливає не тільки популярність її в суспільстві, але й система цінностей, прийнята соціальними і професійними групами, сім'ями та самим індивідом [7].

Випускники шкіл відрізняються певним відношенням ціннісних орієнтацій і оцінкою реальної життєвої ситуації:

1-шу групу складають учні, ціннісні орієнтації і рівень домагань яких не відповідають їх можливостям й здібностям. Вони відчують розчарування, думають про зміну свого статусу;

2-га група – це ті, що зіткнулися з конфліктом цінностей і, не зумівши здійснити свої домагання, змирилися з цим. У них відбулося ніби зниження рівня ціннісних орієнтацій;

3-ю групу склали учні, які, зіткнувшись з конфліктною ситуацією, не змогли здійснити свої життєві домагання,

перебудовують ціннісні орієнтації у відповідності з тим становищем, в яке їх поставили;

4-а група – ті, хто, не зумівши досягти своїх життєвих планів, знаходять задоволення в соціальному пристосуванні, у пасивному ставленні до життя;

до 5-ої групи ввійшли ті, хто, не реалізувавши своїх життєвих планів, розчарувавшись, не хочуть займатися певною діяльністю.

Саме у представників двох останніх груп при певних обставинах можуть відбуватися істотні зміни ціннісних орієнтацій. При сприятливих обставинах ці ціннісні орієнтації стають більш адекватними (поповнюють перші три групи). У протилежному випадку – особистість може стати на шлях асоціальної поведінки [5].

Юнацький вік співпадає з навчанням у вузі. Саме на першому курсі формується ставлення молодшої людини до навчальної діяльності, до обраної майбутньої професійної діяльності, продовжується активний “пошук себе”, формуються якості професійно грамотного сучасного спеціаліста. І тут велику роль відіграє успішна адаптація юнаків до нових для них вузівських умов [7].

Виділяють такі три форми адаптації студентів-першокурсників:

1) формальна (стосується пізнавально-інформаційного пристосування до нового середовища, до структури вищої школи, до змісту навчання в ній, її вимог до своїх обов’язків);

2) суспільна (відбувається процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих же груп зі студентським оточенням загалом);

3) дидактична (стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі)” [8].

Важливим компонентом ціннісної самосвідомості є її життєві орієнтації. Вони виконують функцію включення суб’єкта в ті чи інші форми соціальної діяльності і виступають як відносно самостійні, функціонально єдині підсистеми ціннісних уявлень про певні сфери діяльності і пов’язані з ними соціальні цінності [9].

Життєва орієнтація формується в залежності від того, носієм яких цінностей є те чи інше коло занять для людини і якого значення набувають ці цінності в її свідомості [11].

Як компонент молодіжної свідомості, життєва орієнтація включає в себе всі характерні для ціннісних орієнтацій рівні:

- емоційний, що характеризується, в першу чергу, соціальними почуттями;
- когнітивний, що виражає свідому спрямованість на форми життєдіяльності;
- поведінковий, що виражає готовність зайнятися тією чи іншою діяльністю [11].

В юності проходять глибокі зміни в системі життєвих цінностей, відбувається ломка уявлень, відмова від ілюзій, з'являються нові погляди, переконання, оцінки.

Очевидним є те, що в процесі здійснення життєвих планів молодь зустрічається з певними труднощами і її ціннісні орієнтації формуються під суперечливим впливом різних факторів.

Серед всієї багатообразності факторів, що впливають на ціннісні орієнтації молоді: система освіти, діяльність політичних організацій, трудового колективу, засобів масової пропаганди, ідеал, місце проживання, рівень політичних знань, професійна зацікавленість, твори мистецтва і літератури, психологічні характеристики особистості, виділяють і підкреслюють роль сім'ї.

Також на формування ціннісних орієнтацій молоді більш відчутно починають впливати такі фактори, як телебачення, радіо, кіно, вивчення суспільних наукових дисциплін, самоосвіта.

Характерною рисою ранньої юності є формування життєвих цілей, планів. “Життєвий план виникає, з одного боку, в результаті узагальнених цілей, котрі ставить перед собою особистість, як наслідок побудови “піраміди” її мотивів, становлення усталеного ядра ціннісних орієнтацій, які підпорядковують собі поодинокі прагнення, що минають; з іншого боку – це результат конкретизації цілей і мотивів.

“...Безпосередній вплив на життєві цінності особистості справляють цілі та інтереси суспільства, ідеологічні установки, моральні та правові норми, соціальні цінності” [1, с. 141].

Життєві плани також залежать від завдань, які визначаються об'єктивними умовами життя та ціннісними орієнтаціями юнака та умовно поділяються на:

- професійно-освітні (отримати цікаву улюблену роботу, підвищити свою кваліфікацію, отримати вищу освіту);

- суспільно-політичні (розширити свій політичний кругозір, брати участь в суспільному житті);
- романтико-пізнавальні (побувати в інших містах і країнах; набути нових вражень);
- особистісно-сімейні (знайти вірних друзів, створити сім'ю, виховати дітей справжніми людьми);
- матеріально-побутові (добитися гарного матеріального становища, створити хороші житлові умови) [7].

Життєві плани молоді формуються на основі її уявлень про об'єкт вибору, з врахуванням значимості для неї професійного самовизначення, а також самої праці.

Висновки. Отже, цінності є ядром, основою особистості, яка забезпечує цілісність індивідуального розвитку, особистісну самототожність та виконує функцію життєвого орієнтира, моральної основи для вибору діяльності і субординації цілей.

Юнацький вік є сензитивним для утворення ціннісних орієнтацій як стійкої особистісної властивості, яка впливає на становлення світогляду учнів.

Важливим моментом також виступає вироблення внутрішньої позиції, морального ідеалу майбутнього спеціаліста, ієрархії цінностей, надання професійної спрямованості життєвим прагненням і мотивам поведінки студента. У практиці виховної роботи зі студентами часто ігноруються професійні вимоги до їх життєвих позицій. А тому слід мати на увазі, що вимоги до професійно-значущих цінностей, їх формування є важливим моментом у становленні ціннісної сфери юнака, формуванні стійких життєвих поглядів та професійних переконань.

Психологічною основою формування ціннісних орієнтацій в юнацькому віці є процес засвоєння цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних уявлень.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вопросы психологии. – 1979. – № 4. – С. 23-34.
3. Бондар Н.Є. Формування особистісної репрезентації в юнацькому віці: Дис. ... канд. психол. наук. – К., 1998. – 207 с.

4. Булах І.С., Долинська Л.В. Духовність і креативність як потенціали становлення професійної культури майбутніх вчителів // Психологія. Збірник наукових праць. – Вип. 2. – К., 1998. – С. 87-92.
5. Зотова О.И. Направленность личности и социальная регуляция поведения молодежи // Психология личности и образ жизни / Отв. ред. Е.В. Шорохова. – М.: Наука, 1987. – С. 30-33.
6. Круглов Б.С. Социальная направленность личности старшеклассника. – М., 1989. – С. 2-25.
7. Лисовский В.Т. Личность студента. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1974. – 184 с.
8. Мороз А.Г. К вопросу о дидактической адаптации первокурсников вуза // Психологические и социально – психологические особенности адаптации студента. – Ереван, 1973.
9. Начало пути: поколение со средним образованием / Авт. кол.: Р.К. Веэрманн и др.; Отв. ред. М.Х. Титма; АН СССР, Ин-т социологии. – М.: Наука, 1989. – 240 с.
10. Пичурин В.В. Структура и динамика жизненной позиции личности студента педвуза: Дис. ... канд. психол. наук. – К., 1992. – 155 с.
11. Социальные перемещения в студенчество: (На материалах социол. исслед. в Сов. Прибалтике) / Отв. ред. М.Х. Титма. – Вильнюс: Минтис, 1982. – 277 с.
12. Формування мислення студентів у позанавчальний час: Укр. респ. наук.-практ. конференція / Ін-т системних досліджень освіти та ін.: Ред. кол.: Г.І. Терещенко, гол. та ін. – К., 1993. – 344 с.

In the article the analysis of youth age is represented in psychologic-pedagogical literature, set influence of the valued orientations on forming of vital prospect in youth age.

Key words: valued orientations, vital prospect, vital way, vital orientation, vital plans, youth age.

Отримано: 11.05.2009